

Չ Ե Փ Ի Ի Ռ

Հ Ա Յ Ր Ե Ն Ե Ա Յ

2^{րդ}
ՏԱՐԻ
Թ. 31

Հ Ա Ն Դ Ե Ս Տ Ա Ս Ն Օ Ր Ե Ա Յ

ԵՐՐՈՐԴ ՇՐՋԱՆ

15
ՅՈՒԼԻՍ
1864

Ինչ որ լրագրայս խմբագրութեան եւ տնօրէնութեան կը վերաբերի պէտք է ուղղել Մանմաւ - Փալա փողոցը Պ. Յ. Գափաֆեանի գրավաճառութեան խանութը: Անվճար նամակ կամ ծրար կը մերժուի:
Օրագիրս ամսոյ 5 ին, 15 ին եւ 25 ին կը հրատարակուի:
Գին վեցամսեայ 2 արծաթ մեծիտիյէ կանխիկ վճարելի: — Դուրս երբայիք Օրագրոց նամբու ծախքը առնողին վրայ է: — Ծանուցման տողը 1 դուրուլ:

ԲԱԺԱՆՈՐԴՈՒԹՅՈՒՆԻ ԿԸՆԴՈՒՆՈՒԻՆ

Կ. ՊՕԼԻՍ. Պ. Յ. Գափաֆեանի գրավաճառութեան խանութը: — ՏՐԱՊԻՉՈՆ. Պ. Խաչատուր Էլմասեանի գրասենեակը: — ՀԱԼԷՊ. Պ. Յ. Քիւրքնեանօֆի գրասենեակը: — ՊԱՐՏԻՉՈՎ եւ բոլոր Նիկովիթայի սահմանը. Պ. Թորոս Միքաէլեանի գրասենեակը: — ԿԷՅՎԷ. Պ. Խաչատուր Մանուկեանի գրասենեակը:

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍԲ

Գիտաւոր աստղերու նման մերթ ընդ մերթ Հայ գրականութեան մթնոլորտին վրայ երեւելի ու առհասարակ դադրելի եւ վեցամսեայ հիւանդութենէ մը ետեւ կսկսինք դարձեալ մեր պաշտօնը:

Մեր յանձն տուած պաշտօնը մեզի համար նոր բան մը չէ, բայց անոր ազդեցութիւնը հասարակութեան վրայ շատ մեծ է:

Մեր բոլոր խորհուրդներն ու մտասանջութիւնը գրաւող պարագայները սա երկու կէտերն են թէ Ա. ի՞նչ է մեր պաշտօնը, Բ. ո՞րո՞ւ հետեւ մեր գործը:

Երկու տարուան մէջ ստացած փորձառութիւննիս սորվեցուց մեզի թէ՛ ասանկ հրապարակային գործի մը ձեռնարկող անշահախնդիր խմբագրէ մը կատարեալ խոհանութիւն ու մտային մեծ կարողութիւն կը պահանջուի, եւ թէ գիտնալու է, թէ ի՞նչ պայմաններով խօսիլ պէտք է ժողովրդեան հետ: Ըստից լաւ կշռելով եւ միանգամայն մեր անձին ալ անբաւականութիւնը նկատելով ու անցեալին մէջ ունեցած անփորձութիւննիս յուշածելով բոլորովին խոյս պիտի տայինք խմբագրութեան պատուաւոր՝ բայց փշոտ ասպարէզէն եթէ Երգոյ հասարակութեան ներդրամիտ ողբոյն բնաւ անտեղեակ ըլլալով՝ մեզի նպատակ

դրած ըլլայինք միմիայն եպերելի շահամուլթիւնը:

Մեր սկզբունքն ասկէ բոլորովին տարբեր օրինաւորութեան վրայ հիմնած ենք:

Ա. Պաշտպանել ազգային Սահմանադրութիւնը՝ առանց անխոհեմութեան:

Բ. Պաշտպանել ազգային կրօնը՝ առանց կրօնամուլթեան:

Գ. Պաշտպանել դատաւարակութիւնը՝ առանց խնստակութեան:

Դ. Պաշտպանել ուղիղ սկզբունքներ՝ առանց չափազանցութեան:

Ե. Եւ վերջապէս պաշտպանել ազգային ամեն տեսակ իրաւունքներ, ճանչցնել ազգայնոց իրենց ունեցած պարտաւորութիւնները: Հերքել եւ դատապարտել ամեն տեսակ վատութիւնք՝ մոլութիւններ՝ ապօրինաւորութիւն եւ երեւան հանել ազգային ամեն տեսակ պահասութիւններ, զոր բնականաբար կրնայ ունենալ որ եւ է ազգ մը, ընկերութիւն մը եւ կամ ժողովուրդ մը երբ իւր սիրուն հայրենիքէն զատուած՝ օտար երկիրի տակ ապրելու կը դատապարտուի:

Ուստի լով այս սկզբանց օրինաւորութեան վրայ, ձեռք կառնենք գրիչնիս սա թէ ու թեամբք:

Ա. Ազգային այս հանդէսը անտեղի ու ոչ չինչ վիճաբանութեան մէջ ոչ կը մտնէ, եւ ոչ ալ այս տեսակ գրութեան հաւաքածոյ մը իւր էջերուն մէջ կը հիւրընկալէ, քանզի իւր

միակ նպատակն է ապրիլին շահն ու իրական օգուտը եւ նկարագրին է վատութեան առջեւ չը խոնարհիլը :

Բ. Հասարակութեան հետ խօսած ատեն անձնականի հետ երբեք դործ պիտի չունենայ :

Գ. Թէ մեր եւ թէ ընդհանուր կարծեաց վրայ խօսելու ատեննիս՝ բնաւ ազատ չենք մասնաւորաց կարծիքն արհամարհելու :

Դ. Եւր խօսած լեզուն դրելը նիւթոցը համեմատ են :

Ե. Նորատիպ դրոց համար ըլլալը ծանուցումներն անաչառ են :

Զ. Քաջալերել այն ամեն ձեռնարկութիւնները՝ որոնք օգտակար են ու պիտանի հանրութեան :

Է. Ար պատասխանենք մեզի դեմ եղած այն դրութեանց միայն, որ սկզբունքի վրայ հիմնուած են : Իսկ ուրիշ տեսակ յարձակողական դրութեանց համար տալը պատասխաննիս դէրօ (0) է միայն :

Ը. Հրատարակելու համար մեզի եկած գրութիւնները համառօտ եւ մեր թէութեանց ու սկզբունքին համեմատ պէտք է ըլլան :

Ս. Հաւաստի միայն այս սկզբունքով կսկըպինք մինչեւ վերջն ալ նոյնը մնալու ուստով, զոր հետզհետէ պիտի նկատեն ընթերցողք : Աւստի հոս այսչափ մը առ հարկի խօսելնէս ետեւ՝ կուզենք քիչ մըն ալ այս հանդէսին կերպին վերայ խօսելով վերջել մեր յառաջաբանը :

Ես հանդէսը ամիսը երեք անգամ ամեն ամսոյ 3ին 15ին եւ 25ին կը հրատարակուի : առաջին եւ վերջին թիւերուն մէջ մէյմէկ զըւարձալի պատկերներ դնելու դաշամք :

Շրջանը վեցամսեայ է, եւ ստորագրութիւնները կանխիկ :

Աւելցանայ գինն է երկու Մեֆօթէ, եւ թէ որ 1000 բաժանորդ ստանալու բարեբաղդութիւնը ունենանք, ան ատեն տարեկան գինը միայն 20 զուրուշ ընել կը խոստանանք :

Ներդհատ շարունակելու ապահովութիւնը արդէն ձեռք բերած ենք, բայց եթէ դիպուածով մը դադրեցնել ստիպուինք, առած ստակներն ետ դարձնելու պարտաւորութիւննիս կը ծանչենք :

Ա. Զ. Գ. Ա. Յ. Ի. Ն

ՅԱՌԱՋԱՐԻՄՈՒԹԻՒՆՆ Ի՞ՆՉ ԲԱՆՈՎ ԿԸԼԼԱՅ՞

Եթէ ազգի մը քաղաքակրթութեան նկարագիրը Ֆիզիզական եւ բարոյական դաստիարակութիւնն է, նիւթական զօրութիւնն ալ ընկերութեան կազմակերպութեան լծակը շարժող մեքենան է :

Լծակն ունինք, բայց՝ մեքենան ոչ : Ի՞նչ ընելու ենք ուրեմն, կամ մենք պիտի չը շարժինք եւ կամ լծակը շարժող մեքենայ մը պէտք է գտնանք : Ի՞նչ բան է այդ լծակը շարժող մեքենան. — դրամ, դրամ եւ դարձեալ դրամ : ահաւասիկ մեր ազգային կազմակերպութեան լծակը շարժող մեքենան. — Չը կայ, ո՛ւրիշ գըտնելու ենք — յուսահատական պատասխան : ուրիշ կերպով հարցընենք. — չը կայ, արդեօք, թէ լըբորովին չը կայ. առ խնդիրը լուծելու համար հարկ է որ մեր ազգայնոց բարոյականը քննենք :

Հա մեր փափաքածին համեմատ ամեն ազգային բանի, վարչութեան, մատակարարութեան, հրահանգութեան նոր կազմակերպութեանը համար ընդհանուր հիմնական օրէնք մը ունեցանք, բայց ի՞նչ բանի կը ծառայէ լոկ օրէնքը, երբ լծակը շարժող մեքենան չը կայ :

Հաւաստի առ է մտածելու կէտը :

Ուրեմն դանք մեր քննութեանը եւ տեսնենք թէ ի՞նչ է մեր ազգայնոց բարոյականը :

Ինչպէս որ ամեն վիճակ, ամեն դրութիւն, աստիկ ալ Սահմանադրական դրութիւնն իր մասնաւոր առաքինութիւնը ունի, որով միայն կրնայ պահպանուիլ, ասիկայ է հասարակաց ոգին :

Ես դրութեան մէջ կեդրոնը ընկերութիւնն է, եւ միակ նպատակ՝ հասարակաց օգուտը :

Աստի առ նպատակին համար եղած զոհողութիւնները հասարակաց օգուտին համար են : եւ որովհետեւ հասարակաց օգուտին էութիւնը ընկերութեան բարոյական եւ Ֆիզիզական կազմակերպութեանը մէջ է, ապա ուրեմն մինչեւ հիմայ մեր մէջ տեսնուած անհատներուն անձնական կամքը՝ կողմնակցութիւններուն ջանքերն ու ընդդիմութիւններն ալ Սահմանադրական դրութեան գլխաւոր եւ կործանիչ մոլութիւններն են :

Երբ քանի որ իրաց արդի վիճակը ճիշդ առ է, մեր ազգասէրներուն ընթացքն ալ անգրի-

ացւոց ազգին « յառաջ գնացէք » ներուն չոր խոստմունքէն բնաւ տարբեր չէ . ահաւասիկ բարոյական մը՝ որ ազգին կործանումը կերպէ :

Ուրեմն ի՞նչ բանի ծառայեցին վերջին տարիներուս մէջ Բոյն քրիստոսոսէան համար եղած վէճերը՝ ջանքերն ու կռիւները , երբ Սահմանադրական դրութեան պահանջած առաքինութենէն աւելի , անոր կործանիչն եղող մոլութիւններն ունինք միայն :

Ենչափ ատեն օրինաւորութեան համար կռուելէ ետքը՝ վերջապէս Ա. Ե. հալիառ Սուլթանին բարձր հրամանաւն ստացանք զայն եւ երեսփոխանական դրութեամբ օրինաւոր Ա. արչութիւնը կազմակերպու . բայց ի՞նչ կրնայ գործեր Ա. արչութիւնը երբ դրամ չը կայ :

Բարեկենդանի զիշեր մը մէկ քանի ամի բաներ ուտել խմելէ ետքը՝ զուարճութեան կրսկըսին , եւ մէջերնուն մէկն ալ կը հարցնէ որ Եղիա մարգարէն արդեօք ի՞նչ կուտէ աս գիշեր երկնքին մէջ . աս հարցման վրայ բազմա կանայ հետաքրքրութիւնը կը շարժի եւ իրենց դրացի եղող պատուելիին լուր ղրկելով կանչել կու տան եւ աս խնդիրը անոր կառաջարկէն . Իսկ պատուելին՝ որ ան գիշերը առանց հացի եւ մամի անցուցած էր , կըսէ . նախ սա հարցուցէք որ ձեր քթին տակն եղող պատուելին ի՞նչ կերուաւ աս գիշեր :

Ճիշդ ասոր պէս հիմայ մենք ալ կը հարցնենք որ մեր ուղելովը կազմուած ազգային օրինաւոր Ա. արչութիւնը առանց դրամի ի՞նչ կրնէ :

Եղէկ բանի փափաքելը բնական է , բայց մտածել պէտք է թէ ի՞նչպէս կրնայ ձեռք բերուիլ . ասանկ ալ ազգին յառաջադիմութիւնը մեր ամենուս փափաքածն է . բայց ի՞նչ բանի կը ծառայէ չոր փափաքը , քանի որ մեր քով զոհողութիւններ ընելու կամք չը կայ :

Ուրեմն պէտք է զիտնալ որ Պատրիարքաւորանի ազգային ժողովարանը Օսմանեան արքունի փողերանոցը չէ , եւ առանց զոհողութեան մեր ազգին համար աղէկ բաներ ուղելնիս ալ , տղետ քրիստոսործին երկաթի հանքերուն մէջ ոսկի փնտռելէն՝ բնաւ տարբերութիւն չունի :

Ի. Ե. հացի կանայք իրենց թանկագին ինչքերը Եւրոպա կը ղրկեն ծախելու եւ անոնցմէ զոյացած դրամով հայրենեաց փրկութեանը

ծառայեցնելու համար : Դիւցազնակա՛ն զոհողութիւն :

Աշխիկթօնի մէջ կանայք ընկերութիւն կը կազմեն տնտեսութեան համար , եւ հրաւեր կը կարգան որ մարդիկ ետ կենան օտարապիտութենէ , որն որ զմարդիկ զեղիս ու շուայլ ընելի զատ՝ ուրիշ բանի չը ծառայեր :

Եյս երկու իրողութիւնները հին՝ ատենուս Ապարտացի կանանց դիւցադնութիւնը յուշ կածեն մեզ , եւ քանի որ անդին կանայք նուիրական դործերու մէջ իրենց ունեցած կոչմանը վեհանախարար պատասխանելու դիւցադնութիւննին արգելամբ կը յայտնեն , ո՛հ , բուռն զգացում մը կարթննայ սրտիս մէջ , եւ կստիպուիմ՝ շառագունելով բսելու թէ՛ զեղիօրէն կեանքերնիս անցուցած տոննինիս՝ դռնէ սա մեր թշուառ ազգին վրայ գլխութեան հայեաց մը անգամ չենք ուզեր ուղղել :

Ար հետեւի ուրեմն որ բոլորովին դրամ չը կայ չէ եղեր , կայ բայց մենք այն եռանդը չունինք եւ դռնէ Ի. Ե. հացի եւ Եւսերիկացի կանանց չափ ալ մեր ազգին վրայ կարեկցութիւն չունինք :

Եզգային ընդհանուր արոց եւ դատախարաւորութեան վերաբերեալ խնդրոց կարգադրութեանը համար քանի անգամ է որ ընդհանուր ժողով կը դումարուի , բայց գրեթէ միշտ մեծադոյն մաս չը գտնուելուն համար ներկայ ժողովականք ցաւն ՚ի խոր սրտի կը ցրուին :

Մենք կը կարծենք որ մեր ազգին մէջ միայն դրամ տուող չը կայ , բայց սխալեր ենք , ազգային դործերու համար հոգնել սիրող ազգայիններ ալ շատ քիչ կան եղեր :

Եյս աստիճանի՝ միթէ հասեր է անզգայութիւնը մեր ազգին մէջ . Ի՛հ ուրեմն , աչքերնիս լոյս , ժամանակաւ օր մը Թաղաւորին սրդողող եւ մակոյկին պարանք քակելու մոռնալով՝ զիշերանց փախչելու ելլող ներքինեաց մակոյկին պէս մեր ազգային յառաջադիմութեան նաւն ալ արագ արագ առաջ կերթայ կոր եղեր :

Գլխաւորելով խօսքերնիս՝ կըսենք , մինչեւ որ Սահմանադրական դրութեան պահանջած առաքինութիւնը չունենանք մեր վրայ , մեր ազգը ուրիշ բան չենք կրնար մտածեր , բայց միայն յեղեղուկ ազգի մը նմանող յեղեղուկ ժողովուրդ մը :

Եյս յօդուածը՝ գրելնուս բուն չարժա

որ թը ազգին իրական օգուան էր, եւ եթէ քիչ մը խիստ խօսեցանք, ներուամն խնդրելով՝ կըսենք որ ասոր ալ պատճառը չափազանց ազդասէր ըլլալնիս է:

Արդ՝ ինչպէս որ ուրիշ յօդուածի մը մէջ ըսինք, դարձեալ կը կրկնենք որ ճշմարիտ ազդասիրութեան նկարագիրը զոհողութիւնն է, եւ թէ՛ ԱՐՏԱՔՈՅ ԶՈՀՈՂՈՒԹԱՆ ԶԻՔ ԱԶԳԱՅԻՆ ՓՐԿՈՒԹԻՒՆ:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՄ

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԱՌԱՔԻՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՈՒ ՄՈՂՈՒԹԻՒՆՔ

Մարդոց միտքերն յուզող այն բարձրագոյն խնդիրներէն մէկն ալ սա էր թէ՛ արդեօք իշխաններն Վատուծոյ են, թէ իշխանութիւնը: Այս խնդիրը այնչափ յեղաշրջեց Աւրոսիոյ ժողովրդոց միտքերը, որ կրնանք ըսել թէ անոնց խելքն ու գործունէութիւնը մտաւոր եւ բոլոր խորհուղներն ու երեւակայութիւնը գրաւող մէկ դըւ խաւոր պարապմունքը եղաւ:

Այսաւ գաղափարաց մրցումը եւ դատողներ կայացաւ փիլիսոփայութեան աստեանը, որն որ Բօպերթ Ֆիլմերի սկզբան դէմ աւելի վսեմ ու աւելի գեղեցիկ սկզբունք մը իշխանութեան ծագմանն ու օրինաւորութեանը հիմ ժողովրդեան հաւանութիւնը վճռեց:

Այս սկզբունքին ծագումը Հիւսիսային—Արեւմտեան Աւրոսիոյ մէջ նախ ընկերական յեղափոխութեամբ մը եղաւ, որուն անմիջական արդիւնքը եղաւ սահմանադրական կառավարութիւնը, որ երթալով այս սկզբունքը իբրեւ ընդհանուր սկզբունք ընդունուեցաւ:

Մեր ազգն ալ այս համաշխարհական սկզբունքին կարեւորութիւնը զգալով՝ իրեն եկեղեցական — ազնուապետական իշխանութեանը սահմանադրական Աւրոսիոյ ձեւ մը սրւաւ, բայց հոս մեր բուն միտքը սահմանադրական դրութեան պահանջած առաքինութիւնն ու անոր հակառակ եղած մոլութիւնները ցուցնել է:

Արկրի մը եւ կամ ժողովրդեան իշխանութիւնը հոգ չէ ի՞նչ սկզբունքով որ ըլլայ (վասն զի անիկայ ժողովրդիկն կամքէն կախումն ունի)

հոն կեդրոն մը կը նշմարուի, ուր կը դիմեն ընկերութեան բոլոր գործողութիւններն իրենց բնական ծանրութեամբ:

Բացարձակ կամ միապետական դրութեան մէջ ընդհանուր կեդրոնը միապետն է, որուն կամացը համար ամեն բան կը զոհուի: Իսկ սահմանադրական դրութեան մէջ ընդհանուր կեդրոնը ընկերութիւնն է, որ կը դիմէ հասարակաց օգուտը:

Հասարակաց օգուտը այնչափ առաքինութիւն եւ զոհողութիւն կը պահանջէ, որ կըրնանք զանի սահմանադրական դրութեան լծակը շարժող մեքենան անուանել: Վասն զի որ եւ եւ ազգի մը՝ ընկերութեան եւ կամ ժողովուրդի մէջ այնչափ ատեն ապահով է Սահմանադրութիւնը, որչափ ատեն որ առաքինի է հասարակութիւնը. իսկ երբոր ժողովուրդն զգարի ան ատեն սահմանադրութիւնն ալ կը վտանգի:

Ուրեմն բնական հետեւութեամբ մը կըրնանք եզրակացնել որ առանց առաքինութեան Սահմանադրութիւնը, ազգասիրութեան արձանագրութեանը մէջ տեղ չունի իրեն համար:

Ազգասիրութեան նկարագիրը զոհողութիւնն է, յորում կը բովանդակին քաղաքացւոյ մը բարի քաղաքացիութեան ամեն կերպ հանգամանքները:

Թէ որո՞նք են բարի քաղաքացիութեան հանգամանքները, որ պարտք կանուանէ օրէնքը: Ա. Աւել օրինաց առջեւ, եւ հնազանդիլ օրինաւոր իշխանութեան:

Բ. Սիրով վճարել իրեն բաժին ինկած տարեկան տուրքը:

Գ. Բարի ու ճշմարիտ դատաւարականութեամբ կրթել իրեն զաւակները, ապագային բարի մարդ եւ բարի քաղաքացի ըլլալու համար:

Դ. Վսեմ բանէ վեր դասել ազգին իրական շահն ու օգուտը:

Ե. Աւ փերջապէս զոհել ընդհանուր կարծեաց եւ գաղափարի առջեւ անհատական կարծիքներն ու դատաւարները, որոնք մասնաւոր են եւ այլն եւ այլն եւ այլն:

Վհա ասոնք են բարի քաղաքացիի մը անհրաժեշտ պարտքերը:

Սահմանք ըսելու որ այս պարտքերը ճանչցող եւ կատարել փութացող հարկւրէն հազիւ 5

— 10 հոգի կրնանք գտնել մեր ազգին մէջ:

Մենք այս ճշմարտութիւնը հրապարակելու տոնենիս անդաւրիւր զլխաւոր պակասութեանց լրումն գտանք հետեւեալ պակասութիւնները :

Ա. Ամեն բանի մէջ գլխաւոր (օրիժինալ) երեւալու միտում :

Բ. Ինքնահաւան (բռնութանսիէօ) յամառութիւն :

Գ. Հաճամոլութիւն, որոնց բնական հետեւութիւնն է կողմնակցութիւններուն ջանքերը, անհասնելուն կամքը, եւ ընդդիմութիւններ (օրդիսիօն) :

Վ. Գլխաւորելով խօսքերնիս կրօնք, որ արտաքոյ զոհողութեան չը կայ ազգային փրկութիւն : Այլ քանի որ մեր ազգը Սահմանադրական դրութեան պահանջած առաքինութենէն աւելի անոր կործանիչն եղող մոլութիւններն ունի, սահմանադրութիւնն ալ վստահի ենթակայ եղած մտածել կատարելիք :

Կրօնք. — դաստիարակութիւն. — հետազօտութիւն.

— եւ յառաջադիմութիւն :

(Տես թիւ 27, 28, 29, 30 Զեկիւրի) :

Այս նիւթին վրայ մինչեւ հիմայ մեր զբոսած յօդուածներէն՝ ինչպէս որ տեսնուեցաւ, ոչ կրօնքը դաստիարակութեան թշնամի է եղեր, եւ ոչ ալ դաստիարակութիւնը. մանաւանդ որ չեմ ալ կրնար ըմբռնել թէ լոկ ինչպէս ան դաստիարակութիւն կուենայ մարդու մտային կարողութեանցը վրայ :

Մարդկային ընկերութիւնը՝ սակաւ բացառութեամբ, իր նախնական յոռի վիճակին մէջ իբրեւ մեքենայ տասը խաւար դարեր երկու զօրաւոր ազդեցութեանց առջեւ անզգայաբար խոնարհելէն ետքը, կզգայ վերջապէս իր ոչ անասնութիւնը եւ կսկսի լոյս բնորոշ իրեն մտային կարողութիւնները քննելու թէ՛ իրաւարդ եօք ինքն արտաքին մէկ քանի ազդեցութեանց առջեւ անզգայաբար խոնարհելու համար ըստեղծուած մեքենայ մ'է, թէ ոչ՝ ունի բնածին յատկութիւններ ու մտային սքանչելի կարողութիւններ՝ որոնք խաւար դարերու բռնութեան ազդեցութեանցը տակ ճնշուած, միայն լոյսի կր կարօտի զանոնք վայելցընելու, որով եւ միայն սկզբունքի ու օրինաւորութեան

առջեւ ոչ իբրեւ մեքենայ հնադանդելու կը պարտի :

Այս մեծ խնդիրը ծնող եղաւ մտային յեղափոխութիւններու եւ շատ կողմեր սկզբունքի եւ օրինաւորութեան կամ որ լաւագոյնն է ըսել, քաղաքակրթութեան խլրտումներ երեւան ելան եւ խաւարը լոյսին հետ ճակատելով՝ մերթ յաղթեց ու մերթ յաղթուեցաւ. բայց այս մեծ պատերազմներուն մէջ յաղթութեան յաղթանակը միշտ լոյսինն է :

Հիմա մեր խօսքին բնական կարգը կը պահանջէ որ քիչ մ'ալ թղլտուութեան վրայ խօսինք :

Հին ու խաւար դարերու մէջ լոյսն ու ըսկըզբունքէ զուրկ ապրող մարդերու բազմութեան՝ կամ որ լաւագոյնն է ըսել խաժամուժ ամբօխին՝ շարժումն ու խլրտումը՝ կուսպաշտութեան ատեն քուրմերու, եւ Քրիստոնէութեան ատեն ալ՝ հակառակ Քրիստոնէական սրբազան սկզբանց՝ այս ինչ կամ այն ինչ վարդապետութեան ազդեցութեան տակ թիւթեալ խաւար դրութեան ընդհանուր փոփոխութիւն եղող կոյր նախապաշարումը իբրեւ հաւատք ընդունած, միլի եռանդին յարուցած գոռում գոռումն ու պարպարոսային պատերազմներն էին :

Խաւար դրութեան այս ահարկութիւնը վայրագութեան ախուր տեսարան մը կընծայէ արդի քաղաքակրթութեան առջեւ, եւ շառաւղուներով կրսնք, որ եթէ ոչ այնչափ ահարկութեան սակայն բոլորովին մարած չենք տեսներ աւողորդելի նախապաշարման կայծը տեսակ մը կոյր մարդերու խաւար մտացը մէջ :

Ինչ ամօթ, որ մէկը միւսին ներքին մարդուն, այսինքն՝ խղճին դատաւորն ըլլայ, անոր պաշտած հաւատքը դատաւորն է, ընդունած կրօնքը նախատէ, անոր անձը նշաւակէ եւ մինչեւ զանի եօթն դժոխաց դատապարտէ, ու երկընքի յաւիտենականութիւնը իրեն ժառանգական ստացուածքն համարի : Հրէշ մին է այն պիտի մարդկային ընկերութեան մէջ :

Մարդու խիղճը միայն Աստուծոյ պատասխանատու է իր պաշտած հաւատոյն համար «մեզմէ ամեն մէկը Աստուծոյ հաշիւ պիտի տայ իր անձին համար » : Տե՛ս Բարդի 21. Եւ ոչ այս ինչ կամ այն ինչ մարդոյն կամ պաշտօնէին : Մէկը ազատ է իրեն հաւնած կրօնքն ընդունելու, քանի որ համազուտ է թէ անով կրնայ փրկուիլ, եւ ուրիշ մ'ալ բնաւ իրաւունք չունի անոր խղճին դատաւոր կանգնելու եւ անոր ծէսերն ու ա-

բարոյորութիւնները ծաղրելու ու անոր անձը պատժելու • « երբոր իր աշակերտները Յակոբոս ու Յովհաննէս տեսան , ըսին • Տէ՛ր կուզե՞ս որ ըսենք , ու երկնքէն կրակ իջնայ եւ սատկեցնէ անոնք , ինչպէս որ Ադիսան ալ ըրաւ • Աւ դարձաւ յանդիմանեց զանոնք ըսելով • չէք գիտեր թէ Ի՞նչ հոգիի տէր եք դուք • վասն զի որդի մարդոյ չեկաւ մարդոց հոգիները կործնելու , հապա իրիւր • Ղուկաս Թ. Գլխի 54—56 համար • Աս դէպքը ան ատեն պատահեցաւ , երբոր Սամարացւոց մէկ գիւղը գացին ու անոնցմէ չնդուներեցան •

Թոյտուութեան վսեմ ու չնաշխարհիկ ըսկզբունքներ են Յիսուս Քրիստոսի եւ Պօղոս առաքելոյն ըրած յիշեալ խօսքերը •

Ինչու չեմ կրնար ըմբռնել արտաքին ազդեցութեանց մէկու մը ներքին մարդուն՝ այսինքն՝ խղճին վրայ ունեցած ազդեցութիւնը , եւ կը սեմ վճռաբար ալ թէ՛ անիկայ բնաւ չը վախնար արտաքին որ եւ է ազդեցութիւններէ , այլ կը ծաղրէ անգամ զանոնք • Ասան զի ո՞վ կրնայ մարդուս խղճը բանտարկել իր պաշտած հաւատքը չուրանալուն եւ անոր տեղ ուրիշ մը չընդունելուն համար • Հաւատքը մարդուս խղճին եւ Բտուածոյ հետ եղած յարաբերութիւնն է • ըսել է որ անիկայ ներքին համոզում մըն է , եւ ինչպէս որ իմ պաշտած հաւատքս ինծի ճշմարտութիւն է , ասանկ ալ անոր պաշտածը՝ որ թէեւ քեզի համար սուտ ըլլայ , բայց իրեն համար ճշմարտութիւն երեւցած է , եւ եթէ դուն կրնաս անոր պաշտած հաւատքին ստույթիւնները ցուցնել , աս ալ համոզմամբ միայն կրնայ ըլլար •

Արդ՝ ամեն տեսակ սկզբունք իր մասնաւոր թեութիւններն ունի • Ճշմարիտ քաղաքակրթութեան սկզբան զխաւոր թեութիւններէն մէկն ալ խղճի ազատութիւնն է , որ կենթարկէ կրօնական ազատութիւնը • ուստի ուր որ խղճի ազատութիւն չը կայ , հոն չը կայ նաեւ քաղաքակրթութիւն • ուր որ քաղաքակրթութիւն չը կայ , հոն չը կայ նաեւ մտքի ազատութիւն • եւ ուր որ չը կայ մտքի ազատութիւն , հոն չը կան նաեւ իշխանութեան օրինաւորութիւն , օրինաց հաւատարմութիւն , իրաւանց անբռնաբարութիւն եւ կենաց ու ըստացումածոց ապահովութիւն •

Շարունակելի •

ԶՈՒԱՐՃԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՔ

ԱՆԱՆՈՒՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵԱՅ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՇՈՒԵԿԵՒՈՐ

ՍՏԱՑՈՒԱԾՔ	ԱՐԺԷՔ
	ՊՐԶ ՎՐԶ
Մէկ տետրակ	3 20
Մէկ դրասեղան	5 30
Մէկ կաղամար	նուէր
Մէկ գրիչ	5
Գրչին կոթը	10
Երկու աթոռ (խկէմրի)	նուէր

բոլորն ալ անվճար

ԳԱՆՁԻՆ ՀԱՇԻՒՐ

ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԱՆԴԱՄՆԵՐԷՆ

Ա. անդամ	0
Բ. "	0 + 0
Գ. "	0 + 0 + 0
Դ. "	0 + 0 + 0 + 0
Ե. "	0 + 0 + 0 + 0 + 0
Զ. "	0 + 0 + 0 + 0 + 0 + 0

ընկերութիւն

ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ԻՐ ԴԲԱՄՈՎԸ ԳՆԱԾ ԿԱԼՈՒԱԾՆԵՐԸ

ՕԴԱՅԻՆ ԳԱՄԱՌՆԵՐՈՒՆ ՄԵՁ

Արեւելեան կողմը	Նասրէտալինին գերեզմանոցը
Արեւմտեան "	Դիողինէսին տունը
Հիւսիսին "	Փօրեազ մը
Հարաւին "	Քօռեյա մը

ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏԲԱՍՏ ԴՐԱՄԸ

Սենեկին վարձը (օտաքիրասը) որ կուզէ խաչ աղան	վճարելի՛ի դուռն ուստիկան նութեան
Օտաւային ամսականը (ուշաք հագդը) որ կուզէ Պաղտիկ աղբարը	
Արի անվճար ստացուածքները	
Լրագիրներուն , հանդէսներուն տարեկանները	

Ի վկայութիւն ճշմարտութեան հաշուեկշիռոյ ստորագրեմ աստ եւ Ատեմադպիր գործունեայ ընկերութեան:

1865 դեկտեմ 55

Ա—Յ

Եւ ազգակիցս մեր .

Թէպէտեւ մենք այն անխոհմտներէն չենք որ երկար ճառերով, տեսարաններով ինքզինքնին գովաբանենք, եւ զոր 'ի խաւարի գործեմք, քարոզեմք 'ի լոյս . բայց հարկը եւ իրաւունքը կը մտրակեն զմեզ որ այս անգամ ճշմարիտ պարծանք մը, ամբաւ գովեստի արժան գործ մը ազատ համարձակ, ճակատնիս բաց բարձրաձայն եւ մեծաւ որոտամբ թնթացնենք յորոտս ամենայն տիեզերաց . Ո՛հ . . . ո՞ր ազգասերին սիրտը որոտընդոտ չի ցատկեր 'ի վեր 'ի վայր 'ի տես հաշուեկշիռոյս որ ճշմարտութեան դահէն . Օ՛հ փիւռի անկեանք մէջ թռաւ . ո՞ր Հայուն սիրտը չի բարախեր . եւ աչքերը ոլոռն ոլոռն կայլակնալէժ արտասուաց ուրխտութեան կաթիլներով չը լեցուիր . ո՛հ . . . կեցցէ՛ր դու ծունեայ ընկերութիւն . կեցցէ՛ն անդամք, որոց ջանքը, աշխատութիւնը եւ գոհողութիւնը հաշուեկշիռոյս Գաբրիէլեան փողով կը յայտնեն . ո՛հ, երջանիկ եմք, հազար երջանիկ . ընկերութիւն 'ի վերայ ընկերութեան, ազգասերք 'ի ծոցս ազգասիրաց . եւ քանի՞ պարծանք . է՛հ այս նիւթիս վայօք քանի որ գրեմ, չը բաւեր, եւ ան ալ իմ բանս չէ . ուստի այս անգամ կը լռեմ գրիչս եւ գալ անգամ կը թրջեմ սեւ մեղանով .

Ես ատենապետ եւ գանձապետ պարսպ գանձանակից գործունեայ ընկերութեան:

Ֆ—Ա.

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

Եւաջիկայ 1848 օգոստոսի 36րդ օրը Օդային քաղաքի Հարաւային կողմը գեղեցիկ զբօսաւայրին վրայ անանուն գործունեայ ընկերութեան 24000րդ տարեգարձի մեծ հանդէսը աւանայն շքեղութեամբ հատարելու համար ընկերութեան անդամները խոշոր խոշոր պատրաստութիւններ տեսնել սկսած են . այսինքն՝ 30 տրամ միս, 124 օգիւյս բռտաս, 68 օգիւ 23 տրամ լահանա, 12 տրամ պանիր, 33 տրամ պաստրմա 3—5 օգիւ գինի և նոյնչափ ալ բալի, որոնք ազգասիրաբար մեծ աշխատութեամբ օգապարիկներով վեր հանել սկսած են .

Եյս խիստ շքեղ ու մեծ հանդէսին անօրէնութիւնը հետեւեալ խիստ պատուաւոր ու երեւելի անձերէն կը բաղկանայ, որոնց տիեզերաքարոզ անունները հոս զննելէս ետքը, ալ

բնաւ տարակոյս չը մնար ըլլալիք հանդէսին կանոնադրութեանը վրայ .

Եղգասէր եւ մեծապատիւ նաւարար . Օհան օղլու (խնայ սակաւէր) :

Հանգուցեալ Պէքրի Մուստաֆա (բնաւ չէ և օղլ չէ խմէր) :

Խիկար իմաստուն (նորից աստիճանի տէր) :

Պաքալ Թօտորի
Խասապ Խանաբաքի } խնայ արդարապէս ունի,
Բինեպան Եվաւմաչի }

Եյս մեծ հանդէսին հրաւիրեալ ներկայ են .

Օդային քաղաքի բարձրապատիւ քաղաքապետը .

Մառէշալ տէ Բուասոն

Արան տիւք Միտիա

Ըլվալիէ տէ դ'Աշիվատէզ

Մառտէլա քօնսօրղին եւ Սորաիա դայմաքամին . Աերակուրները էփուելու են Պըռլժոտէրի լըքանտան, ըմպելիքները առնուելու են Չինթօբլինթոյի մէխանէյէն եւ խահուէն ու շէքերն ալ Եվաւգաւուրի խահուէն .

Եյսքան մեծ հանդէսի մը մէջ ամեն մարդ գեղեցիկ զբօսանքներ ընելէ, այսինքն՝ իրարու զուլս պատուելէ եւ աչք ուռեցնելէ ետեւ, առատ ալ պիտի ուտեն եւ խմեն, եթէ զըսնան նէ .

Եյս հանդէսին մէջ երգուելիք երգը հետեւեալն է .

Թնդան արովեն սիրոք Հայկազանց,

Յայս տարեգարձ շքեղապանձ .

Հապօն ընկերք, ընկերք դուարթ,

Բաժակ բաժկի դարնենք մենք արդ .

Ծօ պօթիկայ, ա՛հ . բեր շուտով,

Օղի, ըլլանք մենք քէօռ զինով .

Պօռանք կանչենք կեցցէ յաւերժ,

(Ծօ չը պօռաս աւանակ էշ) :

Ընկերութիւն մեր վեհապանձ,

Թշնամիներն ըլլան պապանձ .

Նորէն մէյ մ'ալ հա՛, պօռացէք,

Չէ, չօրպան է ծօ լուռ կեցէք .

Որն որ թէտթըր Գռանսի մուղեքանթներուն զրկուած է եղանակը պատրաստելու եւ նոյն օրը հանդէսին մէջ երգելու համար, որոնց խումբը կը բաղկանայ 32 կայտայէ, 44 պօյնիկէ, 33 աիւմպլէկէ, 26 զուռնայէ եւ 32 տարապուրայէ .

Հանդիսականաց հանգստութեանը համար

Անդրիա շնորհաճ Լեւիթան անուն շոգենաւ
ւր վարձուած է, որ նոյն օրը գեշերուան ժա-
մը 6 ը մէկ քառորդ 10 լուպէ, 8 վայկեան եւ
կրեք երկվայրկեան անցած Պղոտոնի կամուր-
ջէն ճամբայ պիտի ելէ եւ Օդային քաղաքի բո-
լոր նաւամատոյցները (խկէլէ) հանդիպելով
շիփշիտակ հանդիսատեղը պիտի երթայ:

Այս հանգէսին տոմսակները կը ծախուին
Օդային քաղաքի անանուն գործունեայ ընկե-
րութեան ընթերցարանը 'ի դին 12000 Օդա-
յին լերայի:

1813 Մայիս 30 — 30.

Ի դիմաց Տնօրէն Ժողովոյ

ԱՅՆԱՊԵՏ

Մրցուո—Կիկո—Խըլօ—Պըլօ Ապտալեան:

ՄԿՆԵՐՈՒՆ ՓՈՐՈՒԾՈՒԹԻՒՆԸ

Անցեալ շաբթու Խիկարի բժշկական աղա-
տէմիան զարմանալի լուր մը տարածուեցաւ.
«Պ Ա. ին խանութը տասը քսան հատի չափ
մկներ, ստտիկ կերպով փորլուծութենէ բըռ-
նուած, մէկմէկու ետեւէ կարգաւ ստտիկեր են»:
Այս նոր տեսակ մկային ախտին վրայ շատ մը
Խիկարեան բժիշկներ +օօօօ մը ընել ուղեցին
եւ ժողովուեցան, մտածեցին, տրամաբանեցին,
ճարտասանեցին, ամենուն խելապատակէն մէյ
մէկ կարծիք թուաւ. բայց վճռողական պատ-
ճառ մը չը գտնուեցաւ, հիմայ պէտք էր քիչ
մը լո՛րի մտածութեան ասպարէզը մտնալ. ուս-
տի բերաննին մէյ մէկ լաթի կտորուանք փաթ-
տեցին, աչուքնին գոցեցին, ու ճակատուն ի-
մաստալեց տախտակը սկըսան ձեռքովն շփ-
շփել. մէյ մ'ալ յանկարծ սենեակին դուռը
բացուեցաւ ու Պ. Ա. ին մկնասպանդարանին
դրացի դեղարանին դեղադործ սինեօր Ֆաթ-
ֆուլթը ներս մտաւ. մէկէն 'ի մէկ զարմա-
ցաւ մնաց. խորին լուութիւն մը դիմահարեց
զինքը. քիչ մնաց պիտի խնդար, բայց ինքզին-
քը բռնեց. վերջապէս իր արդէն ունեցած ան-
համբերութենէն ստիպեալ ընդմիջեց անոնց լը-
ռութիւնը ու հարցուց. Տեարք, ըսաւ, դուք
որ բնութեան խորերը կը զննէք, դուք որ ա-
ռանց լուսոյ, առանց պատուհանի եւ առանց
խոշորացոյցի մարդուս ներքսակողմերը կը տես-
նաք, բարեհաճեցէք իմացունել ինձ թէ ինչ

պիտի ըլլայ այն մկանց խումբը, որ դեղարանին
մէջ փորլուծութեան հապերու երկու շիշ բաց
գտնելով, ամէնքն ալ կերէր լմնցուցեր է. Այս
հարցմանը վրայ ամենքը մէկէն խոր քունէ մը
արթնցածի ու ըղեղներէն խեղքի բամպակը վե-
րացեալ մարդոց նման խնդալ սկըսելով՝ այսպէս
ըսին. ո՛ւր էր թէ մեր մտածմանց վախճանն
ալ, քու հապերդ տանդներուն վախճանին չափ
յայտնի ըլլար, մկները փտտեցան, բայց մենք
ի՞նչ բանի վրայ կը մտածէինք:

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆ

Շատերը վիշտեր կրեցին, շատերուն կեանքը
դատերական վէպերու կերպարանք մը առին, բայց
Հայը թող իւր աչքերը դարձնէ Յ. Ս. Գուրգէն-
եան ուսումնական երիտասարդին վրայ. ինչ կը
տեսնէ արդեօք. համբերութիւն, յոյս, ինքնակա-
յութիւն, ուխտեալ վիճակ, Հայութիւն, որ ամեն
ալ խմորուած է թշուառութեան հետ, եւ որ ճա-
կատագիրն է Գուրգէնեանին:

Անոր կեանքը՝ որ ՊԱՆԳՈՒՅՑ վերնագրով 'ի լոյս
պիտի ընծայուի, անշուշտ Հայ հասարակութեան
սարսափ մը պիտի պատճառէ. որովհետեւ այս կեան-
քը ոչ Ռօպէնսօն մը եւ ոչ ալ Կլիվլալտոն մը ունե-
ցեր է:

ՊԱՆԳՈՒՅՑը մաս մաս պիտի հրատարակուի 16 ե-
րես ութածալ դիրքով եւ պիտի բաժնուի մէկ քա-
նի ցրուիչներու ձեռքը: Ամեն մէկ մասին գինն է
60 փարայ:

Պատմութեան ամենահետաքրքրական ըլլալը
անոր առաջին մասը կարդացողները պիտի վկայեն.
բայց մէկմէկու ձեռքէ ալ պիտի յափշտակէն արդ-
եօք որ այս Հայ Ռօպէնսօնն ալ քաջալերուի. —
Տեսնենք:

ԽՄԲԱԳԻՐ

ՄԻՆԱՍ Մ. Հ. ԳԱՓԱՄԱՋԵԱՆ

ՏԵՕՐԷՆ

ՄԱՐՏԻՐՈՍ Մ. ԹԵՍԻՋԵԱՆ

ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ Ռ. Յ. ԲԻՒՐԲՃԵԱՆ
ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, ՅԻՆՃԱՆՃԱԼԱՐ